

มาตรการเชิงรุกในการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในปี 2561 จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางระบาดวิทยา (Guideline for surveillance, prevention and control of rabies in Thailand, 2018: based on epidemiological data)

เสาวพัทธ์ อึ้งจ้อย, สหภาพ พูลเกษร, สมคิด คงอยู่, อีรศักดิ์ ชักนำ, ปณิตา คุ่มผล, ประวิทย์ ชุมเกษียร
สำนักโรคระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

ความเป็นมา

โรคพิษสุนัขบ้า เป็นโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคนที่เป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ผู้ที่ติดเชื้อหากแสดงอาการแล้วต้องเสียชีวิตทุกราย แต่โรคนี้สามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีนแต่ต้องฉีดจนครบชุดตามที่แพทย์ผู้ให้การรักษากำหนด เนื่องจากโรคนี้เป็นโรคที่ยังรักษาไม่ได้ องค์การอนามัยโลก (WHO) องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) และองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้กำหนดเป้าหมายให้ทุกประเทศทุกภูมิภาคทั่วโลกกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปภายในปี ค.ศ. 2030 (พ.ศ. 2573) จากการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทยโดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบทำให้จำนวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถลดให้เหลือศูนย์ได้ และด้วยพระปณิธานที่ ศาสตราจารย์ ดร. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงห่วงใยในการดูแลทุกข์สุขของพสกนิกรชาวไทยภายใต้ร่มพระบารมีให้ได้รับความผาสุกทั่วหล้า ทรงมีพระประสงค์จะให้โรคพิษสุนัขบ้าหมดไปจากประเทศไทย และเพื่อเป็นการน้อมเกล้าจารึกพระเกียรติคุณที่ทรงมี

ต่อพสกนิกรชาวไทย จึงได้มีการดำเนินโครงการสัตว์ปลอดโรค คนปลอดภัย จากโรคพิษสุนัขบ้า โดยมีเป้าหมายที่จะกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปจากประเทศไทย

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย พบผู้ป่วยและเสียชีวิตสูงสุด ในปี พ.ศ. 2523 จำนวน 370 ราย หลังจากนั้นมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง จนเหลือน้อยกว่า 10 รายต่อปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-2558 พบป่วย/เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า 8, 4, 7, 6 และ 5 ราย ตามลำดับ แต่ในปี พ.ศ. 2559 พบว่ามีผู้ป่วย/เสียชีวิตด้วยโรคนี้เพิ่มขึ้นเป็น 14 รายสูงสุดในรอบ 8 ปี และลดลงเหลือ 11 ราย ในปี พ.ศ. 2560

บทสรุปและข้อเสนอแนะในการป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า

1. สถานที่รับเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า

จากการวิเคราะห์ลักษณะการกระจายทางระบาดวิทยาของผู้เสียชีวิตทั้ง 11 ราย พบผู้เสียชีวิต 7 ราย จาก 11 ราย อยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา 3 ราย ชลบุรี 3 ราย และสมุทรปราการ 1 ราย ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 2 มีการตรวจพบเชื้อพิษสุนัขบ้า

◆ มาตรการเชิงรุกในการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในปี 2561 จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางระบาดวิทยา	161
◆ ผลกระทบด้านความมั่นคงในประเทศด้านโรคติดต่อในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	164
◆ สรุปการตรวจสอบข่าวการระบาดของโรคในรอบสัปดาห์ที่ 11 ระหว่างวันที่ 18-24 มีนาคม 2561	166
◆ ข้อมูลรายงานโรคเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์ที่ 11 ระหว่างวันที่ 18-24 มีนาคม 2561	171

ในสัตว์สูง เช่นเดียวกับอีก 3 จังหวัด คือ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และ สุรินทร์ มีผู้เสียชีวิตจังหวัดละ 1 ราย อยู่ในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 3 และ อีก 1 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ดอยู่ในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 4 ซึ่งก็มีการตรวจ พบเชื้อพิษสุนัขบ้าสูงทั้งในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 3 และเขต 4

ข้อเสนอแนะ

1) พื้นที่เสี่ยงสูงของการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในคนพบว่า อยู่ในจังหวัดที่ตรวจพบหัวสัตว์ที่ให้ผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้าสูง ซึ่งอยู่ในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 2 เขต 3 และเขต 4

2) เป็นที่น่าสังเกตว่า จังหวัดในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 4 (อุดรธานี, เลย, สกลนคร, กาฬสินธุ์, มหาสารคาม, นครพนม, ร้อยเอ็ด, มุกดาหาร, หนองคาย, บึงกาฬ, หนองบัวลำภู, ขอนแก่น)

ซึ่งมีรายงานการตรวจพบโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์สูงเป็นลำดับที่ 2 แต่กลับพบว่ามียาผู้ป่วย/เสียชีวิตด้วยโรคนี้เพียง 1 รายในปี พ.ศ. 2560 จึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจว่าผู้รับผิดชอบในการ ควบคุมป้องกันโรคนี้มียุทธวิธีที่สำคัญใดในการดำเนินงานในพื้นที่ใน การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในคน

2. สัตว์ที่เป็นสาเหตุของโรคพิษสุนัขบ้าของผู้เสียชีวิต

สัตว์ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคพิษสุนัขบ้าในคน พบว่า ผู้ป่วย/เสียชีวิตทั้ง 11 รายนี้ รับเชื้อจากสุนัขทุกสาย มีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ตรวจพบโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ของกรมปศุสัตว์ใน ปี พ.ศ. 2560 คือ ตรวจพบมากที่สุดในกลุ่มสุนัข คิดเป็นร้อยละ 88 รองลงมาเป็น โค กระบือ ร้อยละ 6 และแมวร้อยละ 5 สำหรับ สถานะของสุนัขที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในคนทั้ง 11 รายนั้น พบว่า เป็นสุนัขจรจัดร้อยละ 46 สุนัขมีเจ้าของร้อยละ 36 และไม่ทราบสถานะการมีเจ้าของร้อยละ 18 ซึ่งสุนัขเหล่านี้จะ จัดไว้ในกลุ่มกึ่งมี/กึ่งไม่มีเจ้าของ หมายถึง สุนัขที่มีผู้ให้อาหารแต่ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่า ผู้ใดเป็นผู้เลี้ยงหรือมีการทำวัคซีนป้องกัน โรคให้หรือไม่ และเมื่อวิเคราะห์ถึงการได้รับวัคซีนป้องกันโรคพิษ- สุนัขบ้าในสุนัขที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคในคนพบว่า ไม่ทราบ ประวัติการได้รับวัคซีน ร้อยละ 64 ไม่เคยได้รับฉีดวัคซีนเลยร้อยละ 27 และมีสุนัขบางตัวเคยได้รับการฉีดวัคซีนแต่ไม่ทราบช่วงเวลา ที่แน่ชัดว่าได้รับวัคซีนตั้งแต่เมื่อใดร้อยละ 9

ข้อเสนอแนะ

1) สุนัขยังเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินงานเพื่อการ กำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปจากประเทศไทย เห็นควรเพิ่มความ ครอบคลุมการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัข โดย ตั้งเป้าหมายในกลุ่มสุนัขมีเจ้าของก่อน เพราะเกือบร้อยละ 40 ของ สุนัขที่เป็นเหตุให้เกิดโรคในคนเป็นสุนัขมีเจ้าของ (สอดคล้องกับ ข้อมูลปี พ.ศ. 2559 ที่พบว่าร้อยละ 43 ของผู้เสียชีวิตได้รับเชื้อจาก สุนัขมีเจ้าของ) และอีกประการหนึ่งคือ สุนัขที่มีเจ้าของสามารถระบุ กลุ่มเป้าหมายได้ง่ายกว่าสุนัขจรจัด ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ให้ เจ้าของสุนัขทราบว่า เป็นหน้าที่ตามกฎหมายว่าเจ้าของสัตว์ต้องนำ สุนัขไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า หากฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 200 บาท หากสุนัขของตนเองไปกัดคนนอกบ้านจะต้องชดใช้ค่า- เสียหายและค่ารักษาพยาบาลให้ผู้ถูกกัด และหากผู้ถูกกัดเสียชีวิต ต้องเสียค่าปลงศพพาจรวมไปถึงค่าเลี้ยงดูบุตรของผู้เสียชีวิตและ จำคุกไม่เกิน 1 เดือน ปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

2) เป้าหมายถัดไปคือ การเพิ่มความครอบคลุมการฉีด วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในกลุ่มสุนัขกึ่งมี/ กึ่งไม่มีเจ้าของ เพราะ สามารถชี้แหล่งที่อยู่ที่เป็นเป้าหมายของสัตว์เหล่านี้ได้ เช่น ในวัด

วัตถุประสงค์ในการจัดทำ

รายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์

1. เพื่อให้หน่วยงานเจ้าของข้อมูลรายงานเฝ้าระวัง ทางระบาดวิทยา ได้ตรวจสอบและแก้ไขให้ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. เพื่อวิเคราะห์และรายงานสถานการณ์โรคที่เป็น ปัจจุบัน ทั้งใน และต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการนำเสนอผลการสอบสวน โรค หรืองานศึกษาวิจัยที่สำคัญและเป็นปัจจุบัน
4. เพื่อเผยแพร่ความรู้ ตลอดจนแนวทางการ ดำเนินงานทางระบาดวิทยาและสาธารณสุข

คณะที่ปรึกษา

นายแพทย์สุชาติ เจตนเสน นายแพทย์ประยูร ภูนาตล
นายแพทย์ธวัช จายน้อยอิน นายแพทย์ประเสริฐ ทองเจริญ
นายแพทย์คำนวณ อึ้งชูศักดิ์ นายสัตวแพทย์ประวิทย์ ชุมเกษียร
องอาจ เจริญสุข

หัวหน้ากองบรรณาธิการ : นายแพทย์นคร เปรมศรี

บรรณาธิการประจำฉบับ : บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์

บรรณาธิการวิชาการ : สัตวแพทย์หญิงเสาวพัทธ์ อ้นจ้อย

กองบรรณาธิการ

บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์ สิริลักษณ์ รังเมืองศ์ สุวดี ตีวงษ์

ฝ่ายข้อมูล

สมาน สุขุมภูวจินันท์ ศศิธันว์ มาเอเดียน

พัชรี ศรีหมอก สมเจตน์ ตั้งเจริญศิลป์

ฝ่ายจัดส่ง : พริยา คล้ายพ้อแดง สวัสดิ์ สว่างชม

ฝ่ายศิลป์ : บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ : บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์ พริยา คล้ายพ้อแดง

โรงงาน โรงเรียน โรงพยาบาล หรือตามตลาดชุมชน คล้ายๆ กับ แหล่งที่อยู่ของสุนัขจรจัดซึ่งอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกัน สุนัขเหล่านี้ต้องหาอาหารกินเอง โดยอาศัยเศษอาหารที่ชุมชน เอาไปทิ้งตามที่สาธารณะในการประทังชีวิต ดังนั้น พื้นที่ใดที่มี แหล่งอาหารไม่ว่าจะเกิดจากการที่คนนำมาให้หรือเศษอาหารที่ นำไปทิ้งทั่วไปหรือในถังขยะที่ไม่ปกปิดให้มิดชิดจึงเป็นพื้นที่เสี่ยง สำคัญ จำเป็นที่จะต้องกำหนดข้อบัญญัติให้ประชาชนที่อาศัยใน ชุมชนมีส่วนร่วมในการลดแหล่งอาหาร ก็จะนำไปสู่การลดจำนวน สุนัขกึ่งมี/ กึ่งไม่มีเจ้าของหรือสุนัขจรจัดได้ในที่สุด

3. พฤติกรรมของผู้เสียชีวิตเองและความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ

จากจำนวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า 11 ราย พบว่ามี 9 รายหลังถูกสัตว์กัดแล้ว ไม่ได้ล้างแผล และไม่ได้ตระหนักถึงโรค พิษสุนัขบ้า โดยเฉพาะในรายที่มีบาดแผลจากการถูกกัดหรือข่วน เพียงเล็กน้อย หรือถูกสุนัข ลูกแมวกัดคิดว่าคงไม่เป็นอะไร จึงไม่ ไปพบแพทย์ มี 2 ราย ที่ไปรับบริการที่สถานรักษาพยาบาลทันที หลังถูกกัด รายแรกได้ไปรับบริการที่รพ.สต. ซึ่งทางรพ.สต.ได้ล้าง แผลและแนะนำให้ไปรับบริการรับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่ โรงพยาบาล แต่ผู้เสียชีวิตไปรับบริการที่คลินิกแพทย์แห่งหนึ่ง จึง ไม่ได้รับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ได้รับเพียงวัคซีนป้องกัน บาดทะยัก รายนี้หากเจ้าหน้าที่ติดตามสอบถามเกี่ยวกับการไปรับ วัคซีน ผู้ป่วยก็คงจะไม่เสียชีวิตจากโรคนี้ รายที่สองมีบาดแผล ฉกรรจ์บริเวณใบหน้าและเยื่อใต้ตา ทำให้เสียชีวิตก่อนได้รับ วัคซีนครบถ้วน เพราะระยะฟักตัวสั้นก่อนที่วัคซีนจะกระตุ้นให้ ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันโรคได้ทัน และเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลของ ผู้ป่วย/เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า ปี พ.ศ. 2559 พบว่า 11 ราย จาก 14 ราย หรือร้อยละ 79 ขาดความตระหนักถึงโรคพิษสุนัขบ้า ไม่มีการล้างทำความสะอาดแผล ไม่ได้ไปสถานรักษาพยาบาลทันที หลังถูกกัด และเมื่อทบทวนข้อมูลย้อนหลังผู้เสียชีวิตระหว่าง ปี พ.ศ. 2555-2560 จำนวน 45 ราย พบว่า ประมาณร้อยละ 90 ของ ผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าไม่ได้เข้ารับการรักษาที่สถานพยาบาล ไต ๆ เลย หลังสัมผัสสัตว์ที่สงสัย

ข้อเสนอแนะ

1) สร้างความตระหนักให้ประชาชนรู้ถึงอันตรายของ โรคและการป้องกันตนเอง เนื่องจากประชาชนในพื้นที่เสี่ยงขาด ความตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลแผลและการได้รับวัคซีน ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าหลังสัมผัสสัตว์ที่สงสัยโรคพิษสุนัขบ้าทั้งที่ อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยง ดังนั้น ควรมีการจัดทำแผนสื่อสารความเสี่ยง เรื่องการป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าแก่ประชาชนให้สามารถ เข้าถึงประชากรกลุ่มเสี่ยงได้อย่างแท้จริง เช่น ผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่

เป็นเพศชาย พบได้ทุกกลุ่มอายุ ในแต่ละปีมักจะมีผู้เสียชีวิตที่อยู่ ในช่วงวัยประถมศึกษาและมัธยมศึกษาด้วยเสมอ และส่วนใหญ่มี รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนค่อนข้างต่ำ จึงต้องหากวิธีใดก็ตามที่จะ ทำให้ประชาชนกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารเรื่องโรคพิษ สุนัขบ้า สามารถเข้าใจและเกิดความตระหนักต่อการป้องกันตนเอง และครอบครัวรวมถึงคนในชุมชนได้

2) การติดตามค้นหาผู้สัมผัสโรคให้ไปรับการฉีดวัคซีน ป้องกันโรค โดยการค้นหาผู้สัมผัสสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ได้รับการดูแลตามแนวเวชปฏิบัติและให้มารับวัคซีนป้องกันโรค พิษสุนัขบ้าตามกำหนดทุกรายซึ่งการค้นหาผู้สัมผัสสัตว์ที่สงสัยนั้น สามารถติดตามข้อมูลได้จากระบบสารสนเทศเพื่อการเฝ้าระวังโรค พิษสุนัขบ้า (Thai Rabies Net) ของกรมปศุสัตว์ที่มีการรายงาน สถานการณ์การตรวจพบหัวสัตว์ที่ให้ผลบวกต่อการเกิดโรคพิษ- สุนัขบ้าแบบทันเวลา ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าสู่ข้อมูลการเกิด โรคในสัตว์ได้ถึงระดับหมู่บ้าน ซึ่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรติดตามสถานการณ์ดังกล่าวอย่างใกล้ชิด เพื่อดำเนินการค้นหาผู้สัมผัสในชุมชนที่ตรวจพบสัตว์ที่เป็นโรค พิษสุนัขบ้าให้ได้ครบทุกราย ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่สำคัญในการ ป้องกันมิให้เกิดโรคพิษสุนัขบ้าในคน

3) สร้างความตระหนักแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากมี หลายครั้งที่ผู้สงสัยรับเชื้อพิษสุนัขบ้าไปขอรับบริการที่สถานบริการ สาธารณสุข เจ้าหน้าที่จะทำความสะอาดล้างแผลให้ แล้วแนะนำให้ ไปรับการฉีดวัคซีนที่โรงพยาบาล แต่ผู้สัมผัสเชื้อพิษสุนัขบ้าไม่ได้ไป รับการฉีดวัคซีนที่โรงพยาบาล หรือเจ้าหน้าที่ของสถานบริการ สาธารณสุขไม่ติดตามให้ผู้สัมผัสมารับการฉีดครบชุดตามนัดหมาย จึงเป็นเหตุทำให้ยังมีผู้เสียชีวิตจากการขาดการติดตามของ เจ้าหน้าที่ของรัฐ

แนะนำการอ้างอิงสำหรับบทความนี้

เสาวพักตร์ อั้นจ้อย, สหภาพ พูลเกษร, สมคิด คงอยู่, ธีรศักดิ์ ชักนำ, ปณิดา คุ่มผล, ประวิทย์ ชุมเกษียร. มาตรการเชิงรุกใน การเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในปี 2561 จาก การวิเคราะห์ข้อมูลทางระบาดวิทยา. รายงานการเฝ้าระวังทาง ระบาดวิทยาประจำสัปดาห์. 2561; 49: 161-3.

Suggested Citation for this Article

Hinojoy S, Poonkesorn S, Kongyu S, Chuknum T, Kumphon P, Choomkasien P. Guideline for surveillance, prevention and control of rabies in Thailand, 2018: based on epidemiological data. Weekly Epidemiological Surveillance Report. 2018; 49: 161-3.